

Παραδοσιακοί χοροί, ήθη και έθιμα της Νάουσας

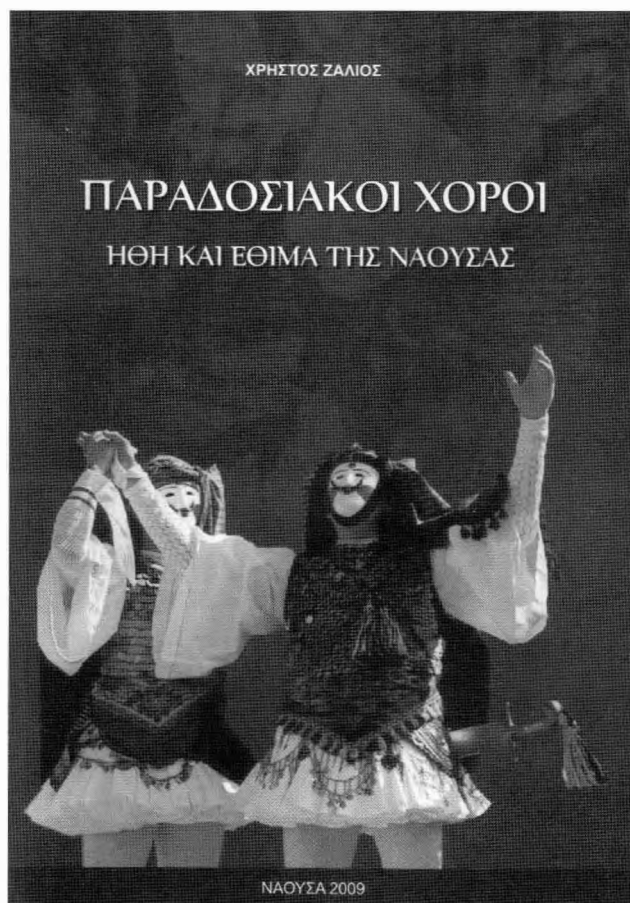
Του Γιώργου Μάλιου
Φιλολόγου

Στις 15/2/09 παρουσιάστηκε στην αίθουσα της Εστίας Μουσών το βιβλίου του Χρήστου Ζάλιου «Παραδοσιακοί χοροί, ήθη και έθιμα της Νάουσας». Την παρουσίαση έκαναν ο φιλόλογος κ. Γιώργος Μάλλιος, η μουσικολόγος κα Κερασία Σιάρα και ο επίκουρος καθηγητής ΤΕΦΑΑ Α.Π.Θ. κ Ιωάννης Πρανσιδής,

Λίγα λόγια για τον συγγραφέα

Ο Χρήστος Ζάλιος γεννήθηκε πριν 46 χρόνια στην Νάουσα. Σπούδασε στο ΤΕΦΑΑ του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου και αποφοίτησε με άριστα το 1984. Από το 1989 εργάζεται στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση ως καθηγητής Φυσικής Αγωγής. Σήμερα είναι καθηγητής του 2ου Γυμνασίου της πόλης μας.

Από μικρή ηλικία ασχολείται με την μουσική, σε δύσκολες φοιτητικές στιγμές και επαγγελματικά. Παίζει μπουζούκι, κορνέτα και άλλα πνευστά. Παράλληλα, διδάσκει και παραδοσιακούς χορούς. Περισσότερο, όμως, κλίνει προς την έρευνα της παραδοσιακής μουσικής και των χορών της Μακεδονίας. Στο πλαίσιο της ερευνητικής του εργασίας δημοσιεύει πριν 3 χρόνια το βιβλίο – λεύκωμα Φιλαρμονική Εταιρεία Ναούσης, στους κόλπους της οποίας έλαβε τα πρώτα στοιχεία της μουσικής του παιδείας. Κατά τα τελευταία 5 χρόνια συμμετείχε ως εισηγητής σε δύο διεθνή συνέδρια για την έρευνα του χορού, συνέγραψε ειδικά άρθρα που δημοσιεύτηκαν σε εφημερίδες και επιστημονικά περιοδικά. Το δεύτερο αυτό βιβλίο του, καρπός πολύχρονων ερευνών σε βιβλιοθήκες και αρχεία αλλά και υπομονετικής έρευνας πεδίου, εκδόθηκε στην Νάουσα με την επιμέλεια του Χρ. Πρασκίδη και κυκλοφορεί

από τις αρχές του 2009.

Το βιβλίο

Το βιβλίο χωρίζεται κατά την γνώμη μου – ο συγγραφέας δεν προχωρά σε καμία διαίρεση

– σε δύο μέρη. Το πρώτο αφιερώνεται σε μεθοδολογικά και θεωρητικά ζητήματα που σχετίζονται με τους παραδοσιακούς χορούς, τους τρόπους καταγραφής τους, τους ρυθμούς που ενσωματώνουν, καθώς και τις καθιερωμένες μεθόδους διδασκαλίας τους. Ουσιαστικά δηλαδή πρόκειται για μια εισαγωγή στην επιστημολογία των παραδοσιακών χορών, μια παραχώρηση του συγγραφέα στο πλατύ κοινό, αφού ό,τι θα ακολουθήσει είναι πια εξειδικευμένο και επικεντρωμένο σε ζητήματα του χορού και της μουσικής της Νάουσας.

Προηγείται μια εισαγωγή για τους στόχους του βιβλίου, τα προβλήματα που αντιμετωπίστηκαν κατά την συγγραφή του και τους ανθρώπους που βοήθησαν στην έκδοσή του. Ακολουθεί ένα γενικό κεφάλαιο για την ονομασία και την διάκριση των παραδοσιακών χορών, πριν φθάσουμε στο κεφάλαιο όπου παρουσιάζονται οι μέθοδοι καταγραφής των παραδοσιακών χορών που εφαρμόστηκαν ως τα σήμερα στην έρευνα στον ελληνικό χώρο. Ο Χρήστος Ζάλιος προκρίνει ως προσφορότερη μέθοδο τον συνδυασμό της απεικόνισης των πελμάτων και της μουσικοκινητικής ανάλυσης. Θα δούμε ένα παράδειγμα αυτής της μεθόδου παρακάτω. Αυτό που έχει όμως σημασία στο σημείο αυτό είναι ότι επιλέγει να ενισχύσει την τεκμηρίωση των καταγραφών του με την χρήση και δημοσίευση βιντεοσκοπημένων στιγμιότυπων. Έτσι, αποδεικνύει την σαφέστατη οφειλή του στο έργο του Γιάννη Πραντσίδη, που πρώτος στην Ελλάδα εφάρμοσε την κινηματογράφηση / βιντεοσκόπηση ως επιστημονική μέθοδο καταγραφής και τεκμηρίωσης των παραδοσιακών χορών.

Ακολουθούν δύο ακόμα μεθοδολογικά – εισαγωγικά κεφάλαια για τον ρυθμό στην παραδοσιακή μουσική και τις μεθόδους διδασκαλίας των παραδοσιακών χορών. Μ' αυτά κλείνει το πρώτο θεωρητικό μέρος του βιβλίου.

Το αναγκαστικά σύντομο ιστορικό κεφάλαιο, μια εισαγωγή στην ιστορία της πόλης, ενέχει θέση μετάβασης από τα γενικά του χορού στα ειδικά κεφάλαια που αφορούν στη Νάουσα. Το

ότι το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνεται στο βιβλίο εκφράζει την αντίληψη του Χρήστου ότι οι χοροί και η μουσική είναι κατ' εξοχήν ιστορικές κατηγορίες, γεννιούνται μέσα σε συγκεκριμένα ιστορικά συμφραζόμενα, εκφράζουν κοινωνικές σχέσεις που διαμορφώνονται από την εκάστοτε ιστορική πραγματικότητα.

Το κεφάλαιο αυτό το έγραψε ο υποφαινόμενος· είναι η δική μου συμβολή στο βιβλίο αυτό που περατώθηκε με την βοήθεια αρκετών ακόμη ανθρώπων, τα ονόματα των οποίων αναφέρει ο συγγραφέας στην εισαγωγή του.

Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου του ο Χρήστος Ζάλιος πραγματεύεται το φαινόμενο της μουσικής και του χορού μέσα στο κοινωνικο-εθιμικό τους πλαίσιο. Γι' αυτό και αφιερώνει ένα κεφάλαιο στην παραδοσιακή φορεσιά της Νάουσας, γυναικεία και ανδρική, που αποτελεί έκφραση των ιδιαίτερων πολιτισμικών συνθηκών που διαμορφώθηκαν στην πόλη κατά τα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αι., την εποχή που έζησαν ή γεννήθηκαν οι περισσότεροι εκτελεστές των χορών και των σκοπών που παρουσιάζονται εδώ.

Οι χοροί, οι σκοποί και τα τραγούδια που παρουσιάζονται στο βιβλίο εκτελούνταν σε μια ποικιλία κοινωνικών εκδηλώσεων. Ως πιο χαρακτηριστικές και αντιπροσωπευτικές προκρίνονται από τον συγγραφέα ο γάμος και το δρώμενο Μπούλες. Στην επιλογή αυτή οδηγεί εν μέρει το υλικό, αφού οι περισσότεροι σκοποί καταγράφηκαν ως μελωδίες και χοροί του γάμου, ενώ ένα σώμα παραδοσιακών χορών εξακολουθεί αυτούσιο σήμερα να εκτελείται στο πλαίσιο του δρωμένου. Είναι επομένως αναμενόμενο το γεγονός ότι ο συγγραφέας αφιερώνει μεγάλο μέρος του βιβλίου του για την περιγραφή του ναουσαϊκού γάμου και του δρωμένου.

Με τον παραδοσιακό γάμο ο Χρήστος ασχολήθηκε και παλιότερα στο πλαίσιο εκπαιδευτικού προγράμματος, ενώ για τις Μπούλες έχει αφιερώσει μια σειρά άρθρων στον τοπικό τύπο, αξιοποιώντας τις τελευταίες εξελίξεις της έρευνας πάνω στο θέμα, χωρίς

βέβαια να το εξαντλεί.

Ακολουθεί το σημαντικό κεφάλαιο για την μουσική παράδοση της Νάουσας, ένα ζήτημα με το οποίο ο Χρήστος ασχολείται από πολλά χρόνια τώρα. Η πραγμάτευση του θέματος στο κεφάλαιο αυτό διαρθρώνεται σε τρία μέρη ανάλογα με τα όργανα που παίζονταν, τον τρόπο οργάνωσης των κομπανιών και τους λαϊκούς οργανοπαίκτες που συμμετείχαν σ' αυτές. Για τον Χρήστο Ζάλιο οι χοροί δεν είναι ανεξάρτητοι από την μουσική ούτε από τους λαϊκούς εκτελεστές. Αυτή είναι μια οπτική καθαρά ενταγμένη στο ολιστικό πνεύμα της γνήσιας παράδοσης, όπου όλα τα μέρη συμμετέχουν ισότιμα για να εκφραστεί το όλον.

Το βιβλίο συνεχίζει και κλείνει με τρία κεφάλαια που αφορούν στους χορούς που εκτελούνται στο έθιμο Μπούλες, στις Πατινάδες που χορεύονταν με διάφορες αφορμές στην Νάουσα των αρχών του 20ου αι. και τέλος στις μελωδίες που ακούγονταν στους γάμους. Ας σημειώσουμε εδώ ότι πολλοί από τους σκοπούς που περιλαμβάνονται στα κεφάλαια αυτά έχουν καταγραφεί και μεταφερθεί στην ευρωπαϊκή μουσική σημειογραφία από τον σημαντικό μουσικό της πόλης μας και συνεχιστή της πλούσιας οικογενειακής παράδοσης Γιάννη Βελιγδένη.

Στο καθαρά χορευτικό κεφάλαιο του βιβλίου ο Χρήστος Ζάλιος παρουσιάζει τους χορούς του δρωμένου Μπούλες. Εφαρμόζει, όπως είπαμε, έναν συνδυασμό μεθόδων για την καταγραφή και την διδασκαλία τους. Ο χορός αναλύεται ρυθμικά, στην συνέχεια γίνεται η περιγραφική ανάλυση των βημάτων κατά την τρέχουσα σημειογραφία και με λόγια. Παρέχεται επίσης η μελωδία του χορού και όπου σώζονται, τα λόγια. Για τους «δύσκολους» μουσικά χορούς του πρώτου, Παπαδιά και Παλιά Παπαδιά, Νταβέλη, Σωτήρη, επιστρατεύτηκε η βυζαντινή

Γλέντι με το Μήτρο Χαιβάνο (μια από τις πολλές φωτογραφίες του βιβλίου)

παρασημαντική για την πιο αξιόπιστη καταγραφή τους. Για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση των χορών αυτών πρέπει ο ενδιαφερόμενος να ανατρέξει στο DVD, όπου γίνεται η λεπτομερής, κατά μέρη διδασκαλία τους.

Το ίδιο ισχύει και για το τελευταίο κεφάλαιο με τις μελωδίες του γάμου. Το βιβλίο κλείνει με ένα πολύ χρήσιμο ευρετήριο ονομάτων και όρων, τον κατάλογο της πλούσιας βιβλιογραφίας που χρησιμοποιείται και τις παραπομπές.

Το βιβλίο Παραδοσιακοί χοροί. Έθνη και έθιμα της Νάουσας είναι ένα πραγματικά χρήσιμο βιβλίο για την έρευνα του παραδοσιακού πολιτισμού και της ιστορίας της πόλης μας. Έρχεται να συμπληρώσει ένα κενό στην βιβλιογραφία, αφού οι μέχρι τώρα μελέτες αντιμετώπιζαν τα ζητήματα του χορού και της μουσικής μόνο περιφερειακά. Εξάιρεση αποτελεί το βιβλίο του Μ. Βαλσαμίδα για τους ρυθμούς των χορών του εθίμου Μπούλες και τα δύο πρόσφατα λευκώματα που συνοδεύονται από μουσικό υλικό του αρχείου Μπαίτση. Αλλά το βασικό είναι ότι για πρώτη φορά στην έρευνα των ναουσαϊκών εθίμων ο χορός και η μουσική έχουν τον πρωταγωνιστικό ρόλο, έχουν τον ρόλο του πρωτοχορευτή.